

EVOLUȚIA CONCEPTULUI DE JURNALISM PENTRU DEZVOLTARE UMANĂ. CALEA CĂTRE MOLDOVA

Igor GUZUN

Catedra Jurnalism

Human development journalism is quite a new concept in the area of media. Since 1968, the concept evolved from “Old Wine in a New Bottle” approaches to university curriculum. In different countries and cultures it is called in different ways: “Development Journalism” in Philippines and India, “Community Journalism” in the United States, “Jornalismo para Desenvolvimento Humano” in Brazil, „Novinarstvo u funkciji ljudskog napretka” in Bosnia and Herzegovina. In Moldova the concept is known as “Jurnalism pentru dezvoltare umană”. Since 2003, “Human development journalism” is part of the university journalism curriculum at of Moldova State University. Major highlights include the fundamentals of reporting about social development, poverty, child rights, human trafficking, HIV/AIDS and other issues.

Jurnalismul pentru dezvoltare umană este un concept relativ nou în media, care a reușit, în câteva decenii, de la primele sale mențiuni, cu sintagma *jurnalism pentru dezvoltare*, în studiile de mass-media din Asia, de exemplu, în Filipine (în 1968) sau în India (în 1979) să facă înconjurul lumii: a găsit fundamentare științifică în Bosnia și Herțegovina, prin editarea primului manual în domeniu în Europa, în 2003; a inspirat acordarea unui premiu național de jurnalism pentru dezvoltare umană în Bolivia; face parte, din 2003, din curricula Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării a Universității de Stat din Moldova.

Noțiunea „jurnalism pentru dezvoltare” provine din Filipine din anii 1960 [1]. Fundația Thompson a finanțat un curs intitulat „The Economic Writers’ Training Course” (*Curs de instruire pentru jurnalism economic*), între 14 august și 5 septembrie 1968, când moderatorul seminarului, Alan Chalkley, a creat termenul „jurnalism pentru dezvoltare” [2]. Profesorul Shelton Gunaratne, de la Universitatea de Stat din Moorhead (Minnesota) amintește că Chalkley (1968) a explicat atunci că principala sarcină a jurnalistului este să informeze și să ofere cititorilor fapte. Cea de-a doua sarcină a reporterului este să traducă faptele, să le plaseze într-un context și, atunci când este posibil, să formuleze concluzii. Chalkley a spus că acestea au fost sarcinile jurnalismului politic, reporterului de crime, editorilor de la pagina de societate, autorilor de istorii cu dimensiune umană și ale oricărui alt profesionist media. Jurnaliștii care relatează subiecte în domeniul dezvoltării, a afirmat Alan Chalkley, își asumă și cea de-a treia sarcină, una pozitivă, care ar putea fi numită „promovare”: nu doar să ofere fapte despre viața economică și să le explice, dar, de asemenea, să le promoveze și să le aducă în casa cititorilor. „Trebuie să-i faceți pe cititorii voștri să înțeleagă cât de gravă este această problema din domeniul dezvoltării, să se gândească asupra problemei și să deschidă ochii asupra soluțiilor posibile – să facă o gaură în cercul vicios” – iată explicația inițială pe care a dat-o Chalkley jurnalismului pentru dezvoltare. Nici o altă definiție concretă a conceptului nu a fost formulată de atunci, deși mai mulți savanți și practicieni și-au prezentat propriile lor viziuni.

„Bărbatul care a fost pionierul conceptului de jurnalism pentru dezvoltare a avut înțelepciunea să nu piardă prea mult timp pentru definirea lui”, scria, în 1988, oarecum ironic, „Development Communication” [3].

În 1968, sintagma „jurnalism pentru dezvoltare” devine parte a vocabularului practicienilor din domeniul comunicării în masă din Asia [4], iar Institutul de Presă din Filipine edita, la Manila, cu semnătura lui Alan Chalkley, un „Manual în domeniul jurnalismului pentru dezvoltare”.

Institutul de Presă din Filipine, iar mai târziu Fundația Presei din Asia au punctat, la sfârșitul anilor ’60, reperatele jurnalismului pentru dezvoltare: „relatările într-un limbaj simplu a știrilor și informațiilor, care sunt benefice și relevante pentru mass-media, aduc schimbarea socială și încurajează dezvoltarea țării” [5].

Rolul mass-media de câine de pază și de vehicul al schimbării sociale „poate fi sumarizat într-un termen succint, numit „jurnalism pentru dezvoltare”. Acesta se axează pe nevoile săracilor, ale oamenilor vulnerabili și marginalizați și încurajează participarea lor la dezvoltare [6], afirmă Aman Namra, din India, țară care, în cadrul Institutului său de Presă, acordă acum în curiculă prioritate promovării jurnalismului pentru dezvoltare umană, cu accent pe relatările de presă din mediul rural și educației [7]. De fapt, deja către anul 1979, subiectul „Jurnalism pentru dezvoltare” era inclus în syllabus-ul cursului postuniversitar în jurnalism la Institutul Indian de Comunicare în Masă de la New Delhi [8].

La celalalt capăt al lumii, în Statele Unite, jurnalismul pentru dezvoltare a fost numit altfel – uneori jurnalism civic sau jurnalism comunitar, însă cel mai des – jurnalism public. Cele două concepte – de jurnalism pentru dezvoltare și de jurnalism public – nu au definiții fixe, însă au multe în comun. În cartea sa „A face jurnalism public”, Arthur Charity scrie că practicienii conceptului de jurnalism public au învățat că „relatarea istoriilor cu oameni simpli și consolidarea efortului comunității pentru a soluționa problemele îi ajută pe cetățeni să conștientizeze problemele și le oferă perspective pentru rezolvarea lor” [9].

Un volum aflat și în biblioteca Școlii de Jurnalism a Universității din Missouri (Columbia, Statele Unite) – „Global Glasnost: Toward a New World Information and Communication Order?” (*Glasnost pe plan global: Către o nouă ordine mondială a informației și comunicării?*) – formulează primele recomandări pentru reporterii și editorii care abordează subiectele dezvoltării: „Atunci când există o referință la dezvoltare, încercați s-o relațiați concret în raport cu un om concret. Această perspectivă îi va ajuta pe jurnaliști să facă legătura dintre dezvoltare și „oameni”. Ei ar trebui să relateze despre ființele umane ca despre protagoniști, actori și agenți, nu ca despre obiecte sau victime” [10].

La 15 ani de la acest îndemn, Kent S. Collins, profesor la Universitatea Missouri, explica ce poate face jurnalismul pentru dezvoltare umană în Moldova: „Jurnalismul poate face schimbări în Moldova, îi poate face pe oameni mai buni, mai fericiți, mai sănătoși, chiar mai bogați” [11].

Anticipând identificarea elementelor acestui concept din peisajul mass-media și din cercetările semnate de autori din Moldova, vom cita aici un profesionist, pe Vasile Botnaru, acum director la Radio „Europa Liberă”: „E necesar să promovăm un jurnalism care dă speranțe, cu exemple reușite de oameni care s-au afirmat în pofida piedicilor de tot felul. Să ne abținem, pe cât e posibil, de la jurnalism apocaliptic, cu multe victime și sânge” [12]. De asemenea, din spațiul limbii române, am decupat un titlu de interviu, acordat de omul de televiziune Lucian Mândruță: „Presa are nevoie de povești pentru a reflecta activități sociale” [13] – o afirmație care se referă la istoriile adevărate ale unor oameni adevărați și care se înscrie pe coordonatele jurnalismului pentru dezvoltare umană.

În America, conceptul de jurnalism pentru dezvoltare umană a cunoscut, cu titlul *Jornalismo para Desenvolvimento Humano*, consacrare științifică la Institutul Ayrton Sena, unde există un asemenea curs de instruire, predat în parteneriat cu *Associação Brasileira de Jornalismo Investigativo* (Asociația Braziliană pentru Jurnalism de Investigație (Abraji)) [14]. În Bolivia se decernează Premiul Național în domeniul Jurnalismului pentru Dezvoltare Umană, iar în Peru sunt organizate workshop-uri de jurnalism pentru dezvoltare umană în situații de urgență.

Inițiativa în domeniu cea mai apropiată în plan geografic de Moldova este apariția, în 2003, la Sarajevo, a manualului „Novinarstvo u funkciji ljudskog napretka” [15] (*Jurnalismul în favoarea dezvoltării umane*), la care a contribuit și Fundația Thompson, cea care l-a avut, în 1968, în calitate de moderator al unui curs de instruire la Manila pe autorul conceptului de „jurnalism pentru dezvoltare”, Alan Chalkley.

Astfel, în aproape patru decenii, jurnalismul pentru dezvoltare a reușit să facă înconjurul lumii, să câștige aderenți și să ajungă la Chișinău, unde „constituie o pledoarie pentru abordarea tinerilor drept o sursă de subiecte pozitive pentru mass-media și o resursă valoroasă pentru întreaga societate” [16].

Câteva studii fundamentale pot constitui suportul metodologic și teoretico-științific al conceptului. Printre acestea se numără „Le journalisme, les médias et les droits humains” [17], editat de Consiliul Internațional pentru Studii ale Drepturilor Omului; „Mass-media și drepturile copilului”, ediția din 2005, produsă de Trustul PressWise; „Jurnalismul pentru omul de rând” (Centrul Independent de Jurnalism, 2002), „Mass-media: între valori și pericole profesionale” (Comitetul pentru Libertatea Presei, 2003).

Cea mai recentă resursă în acest sens este raportul „Protejarea demnității umane în sectorul audiovizual european” [18], lansat de Tarlach McGonagle, de la Amsterdam University's Institute for Information Law (IViR), în iulie 2007, care analizează conceptul de demnitate umană în media prin prisma prevederilor Convenției Europene a Drepturilor Omului și a Convenției Europene a Televiziunii Transfrontaliere. De asemenea, raportul studiază relația dintre demnitatea umană și standardele internaționale ale drepturilor omului, referindu-se totodată și la potențialul normativ al demnității umane.

Manualul de jurnalism al lui Alberto Papuzzi, apărut în martie 2003, care face referire la „consecințele practice, impact uman, ideea de progres, prestigiul social” [19], atunci când menționează criteriile convenționale (*news values*) care indică în ce măsură un eveniment poate deveni știre, este de asemenea o resursă valoroasă în contextul subiectului studiat.

Influența jurnalismului asupra atitudinilor și comportamentului oamenilor, care determină, la rândul lor, dezvoltarea umană, este studiată, de asemenea, în lucrarea „Funcțiile axiologice ale mass-media în societatea contemporană” de E. Polikarpova (Е.Поликарпова. *Аксиологические функции масс-медиа в современном обществе* // http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Gurn/Policarp/index.php).

Totodată, elemente ale dimensiunii umane în domeniul jurnalismului și comunicării se regăsesc în studii semnate de Victor Moraru, Constantin Marin, Mihail Guzun și Dumitru Țurcanu.

În *Prefața* semnată la volumul „Dezvoltare comunitară: istorii de succes”, Constantin Marin se referă la activitatea actorilor comunitari în domenii precum dezvoltarea și participarea comunitară, inclusiv la dreptul publicului de a fi informat, menționând că comunicarea comunitară poate fortifica „viața comunitară” [20]. Una dintre dimensiunile centrale ale jurnalismului pentru dezvoltare umană este realizarea dreptului publicului de a fi informat, de a avea acces la informații cruciale pentru oameni, la informații și educație despre sănătate, care pot salva vieți, contribuind astfel la dezvoltarea umană a unei țări. În studiul „Dezvoltarea mass-media ca factor al bunei guvernări”, Victor Moraru subliniază capacitatea mass-media „de a influența benefic atmosfera social-politică în societate” [21]; deci, jurnalismul este pentru ceva, pentru ceva bun, benefic, contribuind, mai cu seamă, la „socializarea și integrarea socială” a oamenilor. Raportul Național al Dezvoltării Umane 2003, care îl are printre coautori pe Viorel Cibotaru, pune în lumină câteva roluri fundamentale ale mass-media în promovarea guvernării democratice și dezvoltării, două dintre care – cea *forum civic*, ce oferă „cuvântul diverselor părți din societate și favorizând dezbaterile pe teme de interes public, și cea de *agent mobilizator*, ce facilitează „angajamentul civic printre toate sectoarele societății” [22] – se află în consens cu acest concept de jurnalism pentru dezvoltare umană.

Una dintre caracteristicile jurnalismului pentru dezvoltare umană – relatarea echilibrată între elementele pozitive și negative – se înscrie în ceea ce Dumitru Țurcanu numește, în studiul „Interesele politice și mass-media. (Cazul Republicii Moldova)”, „evidențierea factorului constructiv, integrator, edificator al vieții” [23] al mass-media. În același timp, în studii semnate de Mihai Guzun găsim referiri la relația jurnalismului cu „sentimentele umane firești” [24].

Unde se situează jurnalismul pentru dezvoltare umană în contextul Moldovei? Mențiuni ale elementelor ce conturează conceptul de jurnalism pentru dezvoltare umană se regăsesc în câteva resurse de media din Moldova, fără ca acestea să formeze o listă prea lungă: Manualul de instruire pentru formatori în domeniul eliminării muncii copiilor în agricultură, intitulat „Răspunsul patronilor la fenomenul muncii copiilor”. Mass-media pot relata despre formele ascunse ale muncii copiilor – câte ore lucrează? sunt acești copii exploatați? Renunțând la perspectiva senzaționalistă și îmbrățișând abordările jurnalismului pentru dezvoltare umană, profesioniștii din mass-media se pot implica în promovarea și afirmarea drepturilor copilului, informând părinții și comunitățile despre consecințele negative ale implicării timpurii a copiilor în muncă, ilustrând prin istorii umane beneficiile educației sau consemnând practicile pozitive în domeniu [25].

Volumul „Imaginea tinerilor. Ghid pentru jurnaliști și alți profesioniști” a oferit, în 2005, un diagnostic al situației la moment privind rolul mass-media în dezvoltarea umană: „Subiectele sociale și umanitare ce conturează conceptul de jurnalism pentru dezvoltare umană sunt prezente în mass-media din Moldova, însă ele nu beneficiază de un interes mediatic suficient” [26]. Un alt ghid media, de această dată privind relațiile în domeniul justiției juvenile, „În spatele gratiilor, cu fața spre lume. Tinerii în conflict cu legea”, apreciat la apariția sa (în 2006) ca fiind „un instrument deosebit de util pentru jurnaliști, în condițiile în care deficitul de asemenea resurse pentru ziaristi rămâne încă foarte pronunțat în Moldova” [27], pleda „în favoarea unor subiecte echilibrate și sensibile, în care protagoniștii acestora – copiii și tinerii în conflict cu legea – sunt tratați cu responsabilitate, ca ființe umane, cu respect pentru demnitatea și drepturile lor” [28].

Ghidul de bune practici în domeniul jurnalismului pentru dezvoltare umană, apărut, cu titlul „Omul, mai ales”, sub auspiciile Universității de Stat din Moldova în 2005, formulează, pentru prima dată în spațiul media din Moldova, elementele-cheie care fundamentează conceptul de jurnalism pentru dezvoltare umană: „reflecția aspectelor dezvoltării societății și a progresului umanității prin prisma destinului uman”, „realizarea cu profesionalism a subiectelor sociale”, „relatarea unor istorii care aduc pe agenda publică problemele grave cu care se confruntă cetățenii” sau subiectele dezvoltării umane „merită o abordare profundă, echilibrată și constantă” în mass-media [29].

De fapt, jurnalismul pentru dezvoltare umană se înscrie în cele mai bune tradiții ale unui jurnalism responsabil, exact, complet, corect și bazat pe fapte, în care oamenii, problemele, realizările și îngrijorările lor se află în prim-plan.

Însăși includerea cursului de jurnalism pentru dezvoltare umană în curricula universitară a Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării de la USM a devenit subiect de presă: „O carte oferă ghidare în relațiile privind dezvoltarea umană” [30], a titrat, în 2005, portalul IraqNews, iar biblioteca on-line a Centrului pentru Jurnalism în Situații Excepționale, de la Moscova, a solicitat și a plasat printre edițiile cu acces liber volumul „Человек, прежде всего. Практическое руководство по журналистике в области человеческого развития” [31]. Ediția în română, „Omul, mai ales. Ghid de bune practici în domeniul jurnalismului pentru dezvoltare umană”, care a fost plasată la 18 august 2005 și în biblioteca on-line a portalului Web Moldova.org (*Moldova's Best International Gateway*), a fost accesată până la 18 septembrie 2007 de 2395 ori – câte trei accesări pe zi [32].

Referințe:

1. Stevenson, R.L. *Global Communication in the Twenty-First Century*. - New York: Longman, 1994, p.239.
2. Gunaratne Shelton. *Old Wine in a New Bottle: Public journalism movement in the United States and the erstwhile NWICO debate*. Mass Communications Department, Moorhead State University, Minnesota, 1996.
3. Nora Cruz Quebral. *Development Communication*, 1988, p.16.
4. Jamias J.F. *Writing for Development: Focus on Specialized Reporting Areas*, University of the Philippines Los Baños, 1991, p.4.
5. Taiana Cecilia, Ruprecht Alvina. *The Reordering of Culture: Latin America, the Caribbean and Canada in the Hood*, McGill-Queen's Press, 1995, p.410.
6. Namra Aman. *Development Journalism vs. 'Envelopment' Journalism*, 19 aprilie 2004, countercurrents.org.
7. The Press Institute Of India, <http://pressinstitute.org/scripts/about-us.asp>, descărcat la 12 septembrie 2007.
8. Mehta D.S. *Handbook of Public Relations in India. A standard Guide for Teachers, Students and Public Relations Personnel*, New Delhi, 1979, p.249.
9. Charity A. *Doing Public Journalism*. New York: The Guilford Press, 1995, p.17.
10. Galtung Johan, and Richard C. Vincent. *Global Glasnost: Toward a New World Information and Communication Order?* Cresskill, N.J.: Hampton Press. 1992. Gardner, John. *On Leadership*. - New York: Free Press, 1990, p.151-152.
11. Asta Da, nr.12 (12), 12 aprilie 2005.
12. Zece Plus, nr.7 (25), 2002.
13. www.newsin.ro, 28 mai 2007.
14. <http://desenvolvimentohumano.org.br/?id=7908>. descărcat la 17 septembrie 2007.
15. *Novinarstvo u funkciji ljudskog napretka (Human Development Reporting)*, InterNews B& H, The Thompson Foundation, UNICEF. Priredila: Nermina Šačić, Sarajevo, 2003. - 375 p.
16. Știri din Rețeaua Centrelor de Resurse pentru Tineri, Buletinul nr.6 (20), 20-27 martie 2006, accesat Web Portal pentru Tineri Youth.Md! la 18 septembrie 2007.
17. *Le journalisme, les médias et les droits humains*, Conseil International pour l'Etude des Droits Humains, Versoix, Genève, Suisse, 2002. - 154 p.
18. McGonagle T. *Safeguarding Human Dignity in the European Audiovisual Sector*. IRIS plus - a supplement to IRIS, Legal Observations of the European Audiovisual Observatory, Issue 2007-6.
19. Papuzzi A. *Professione giornalista. Tecniche e regole di un mestiere*. Nuova edizione completamente riveduta e aggiornata, Con la collaborazione di Annalisa Magone, Donzelli editore, Roma, 2003, p.XVI-302.
20. *Dezvoltarea comunitară: istorii de succes / Fondul de Investiții Sociale din Moldova*, Centrul Național de Asistență și Informare a Organizațiilor Neguvernamentale Contact; coord. Vitalie Postu., - Chișinău: Contact, 2005 (Combinatul Poligrafic), p.3-4.
21. Moraru V. *Dezvoltarea mass-media ca factor al bunei guvernări*. Institutul de Politici Publice. - Chișinău, 2002, p.2-3. Studiu disponibil pe pagina Web a Institutului de Politici Publice www.ipp.md.
22. *Raportul Național al Dezvoltării Umane: Republica Moldova 2003*. Guvernare responsabilă pentru dezvoltarea umană. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Institutul de Politici Publice. - Chișinău, 2004, p.66.
23. Țurcanu D. *Interesele politice și mass-media. (Cazul Republicii Moldova)*. Autoreferat al tezei de doctor în științe politice. Universitatea de Stat din Moldova. - Chișinău, 2005, p.3.
24. Guzun M. *Limba (română) la confluență: identitate națională / identitate europeană // Francopolifonia: limbi și identități: Colocviu internațional*, Chișinău, ULIM, 23-24 martie 2007. - Chișinău: ULIM, 2007, p.248.
25. *Răspunsul patronilor la fenomenul muncii copiilor. Manual de instruire pentru formatori în domeniul eliminării muncii copiilor în agricultură / Coordonator: Eugenia Ganea*. Organizația Internațională a Muncii, Federația Internațională a Patronatului din Agricultură și Industria Alimentară din Republica Moldova. - Chișinău, 2006, p.8.
26. Ciornei V., Boboc V., Guzun A., Buzenco Iu., Youngblood St., Guzun I., Dogaru V. *Imaginea tinerilor // Centrul Media pentru Tineri, UNICEF Moldova*. - Chișinău, 2005, p.68.

27. DECA Press Agency, 10 noiembrie 2006.
28. Radu A., Guzun I. În spatele gratiilor, cu fața spre lume: Tinerii în conflict cu legea. Ghid mass-media privind relațiile în domeniul justiției juvenile // Centrul Media pentru Tineri; coord.: Veronica Boboc. - Chișinău: Periscop, 2006, p.7.
29. Guzun I. Omul, mai ales. Ghid de bune practici în domeniul jurnalismului pentru dezvoltare umană / Contribuție: Vsevolod Ciornei; Cuvânt înainte: Giovanna Barberis; Prefață: Constantin Marin; Recenzent: Mihai Guzun. Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării a Universității de Stat din Moldova, Centrul Independent de Jurnalism, Reprezentanta UNICEF în Republica Moldova. - Chișinău: Logos Print, 2005, p.3-5.
30. Book Offers Guidance on Human Development Coverage, IraqNews , April 9, 2005.
31. www.library.cjes.ru/files/pdf/human-above-all.pdf.
32. <http://www.moldova.org/director/rom/23/245/>. Accesat la 18 septembrie 2007.

Prezentat la 06.11.2007